

Kapsayıcı Bir Kent Hakkı Anlayışı için Feminist Bir Eleştiri

*

Gökben Demirbaş¹
ORCID: 0000-0002-0633-4672

Öz

Bu çalışma kent hakkına yönelik çalışmaların kapsayıcılık iddiasının feminist bir perspektifle eleştirel bir değerlendirmesini sunmaktadır. Henri Lefebvre'in kapitalizm ve liberal temsili demokrasi eleştirisi üzerine temellendirdiği kent hakkı kavramına olan ilgi her geçen gün artmaktadır. Bu ilgiye paralel olarak son yirmi yılda gerek uluslararası gerekse Türkçe literatürde feminist kent hakkı çalışmaları yaygınlık kazanmıştır. Kavramla doğrudan etkileşim öncesinde ise feminist kent çalışmaları toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin yarattığı ezilme ve dışlanma biçimlerini detaylı bir şekilde ortaya koymuş, bu konuda dikkate değer bir literatür birikmiştir. Bu çalışma tüm bu feminist literatüre rağmen kent hakkı konusunda ana tartışma hatlarını belirleyen çalışmalarda yoğunlukla kapitalizm ve sınıf ayrımlarına odaklanıldığını, toplumsal cinsiyetin kısmileştirildiğini, feminist çalışmaların ise görmezden gelindiğini iddia etmektedir. Tarihsel ve güncel durumun analizine büyük oranda dâhil edilmeyen toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri geleceğin tahayyülüne ise neredeyse yalnızca Henri Lefebvre'in farklılık hakkı etrafında toplumsal cinsiyete dair söyledikleriyle dâhil edilmektedir. Kent hakkı talebi feminist, ırkçılık karşıtı, vb. bilgi ve kavrayışları sistematik bir biçimde içermediği takdirde soyut ve genel bir söylem olarak tasarlanan özgürlük düzeyine hiçbir zaman ulaşamayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kent hakkı, toplumsal cinsiyet, feminizm, kapsayıcılık, farklılık hakkı.

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Trakya Üniversitesi, İİBF, E-posta: gokbendemirbas@trakya.edu.tr

A Feminist Critique for an Inclusive Understanding of the Right to the City

*

Gökben Demirbaş²

ORCID: 0000-0002-0633-4672

Abstract

This paper presents a critical feminist evaluation of the pretension of inclusivity of the right to the city literature. The right to the city concept of Henri Lefebvre, which is constructed on a critique of capitalism and liberal representative democracy, has become increasingly popular in recent decades. Parallel to such interest, there has been a growing feminist right to the city literature both in international and Turkish literature. Prior to taking a direct interest in the concept, feminist urban research has already exhibited the forms of gender-based inequality and exclusion in cities and urban life. Significant literature has been accumulated in that field. The paper argues that despite such critical feminist literature, studies on the right to the city mainly focus on capitalism and class-based distinctions, partialise gender-based inequalities and ignore feminist knowledge. Gender-based inequalities, which are not incorporated in the historical and contemporary analyses, are almost only added into the theoretical arguments on the future through Henri Lefebvre's accounts of gender in his writings on the right to difference. The demand for the right to the city will not reach its ideal of freedom, designed at a general and abstract level, unless the literature systematically takes feminist, anti-racist, etc. knowledge into account.

Keywords: *The right to the city, gender, feminism, inclusivity, the right to difference*

² Assist. Prof. Dr., Trakya University, E-mail: gokbendemirbas@trakya.edu.tr

Giriş

Henri Lefebvre'in 1968 yılında yayınlanan *Şehir Hakkı* (Le Droit à la Ville) isimli kitabıyla düşün dünyamızda yer eden kent hakkı kavramı mekâna ve zamana kullanım değerinin hâkim olduğu, kolektivite içinde bireyleşmenin mümkün olduğu, sistematik eşitsizliklerin olmadığı bir ortak yaşamı kurmayı hedefleyen radikal bir yurttaşlık fikridir. Marksist düşünce çizgisinden gelen Lefebvre, kavramlarını *transdüksiyon* (*transduction*) (Lefebvre, 1996, s. 123-124) yöntemine dayanarak üretmiştir. Lefebvre, "şimdiki zamanın analizinden yola çıkar. Güncel çelişkileri anlamak için geçmişe uzanır. Bu çelişkiler ne zaman ortaya çıkmıştır? Şimdiki zamana geri döner, sonra gelecekte gerçekleşebilecek potansiyelleri belirtir. O zaman geleceğe yönelir." (Hess, 2014, s. 18). Lefebvre şimdiki zamanın analizi için kapitalizmi ve burjuva temsili demokrasi anlayışını mercek altına alarak hem işçi sınıfının mekânsal ve politik olarak kentin merkezinden nasıl dışlandığını hem de bu dışlanmaya rağmen kapitalizmin ürünü olmayan, onunla çelişki içinde olan mekânlar ürettiğini ortaya koymuştur. Bu çelişkili mekânlarda üretilen toplumsal pratikler ve gündelik yaşam tarzları toplumsala hâkim olsalardı nasıl bir kentsel yaşam meydana gelirdi sorusu üzerinden kent hakkının içeriğini ve taleplerini ana hatlarıyla oluşturmuştur³. Kentsel siyasete tam katılım ve kenti tam sahiplenme (temellük) hakkı şeklinde özetlenebilecek olan kent hakkı gerçekleştiğinde kent bir meta gibi değil bir *yapıt* (œuvre) gibi üretilen ve kent sakinleri kendi doğalarına, mekâna ve doğaya yabancılaşmayacaklardır⁴.

Geleceğe yönelik bir hedef, talep ve haykırış olarak ifadesini bulan kent hakkı gelecekte kaçınılmaz olarak var olacak kent toplumuna, bir diğer deyişle dünyanın tamamen kentleşeceği savına müdahale etmek ister⁵.

³ K. A. Attoh (2011) Lefebvre'in kent hakkı kavramını ana hatlarıyla ortaya koymasının kavramın uygulamaya nasıl dönüştürülebileceği konusunda yeterince yardımcı olmadığını belirtmektedir. Attoh (2011) spesifik hakların kent hakkına erişim yoluyla nasıl şekil alacakları konusunda düşünmek ve tartışmak gerektiğinin altını çizmektedir.

⁴ Yabancılaşma kavramı Henri Lefebvre'in düşünceleri ve ürettiği kavramların merkezinde yer almaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: R. Shields, (2001). Henri Lefebvre. A. Elliot ve B. S. Turner (Der.). *Profiles in contemporary social theory*. Sage, 226-237

⁵ Bu konu hakkında detaylı bilgi için bakınız: H. Lefebvre (2003a/1970). From the city to urban society. *Urban revolution*. University of Minnesota Press, 1-22.

Kavram her ne kadar kapitalizmin tarihi ve işçi sınıfının dışlanması üzerine analizi kurulsada da varılmak istenen nihai hedef olarak kent hakkının öznesi herkeştir⁶. Bu noktada geçmiş ile gelecek arasında kurulan ilişkide kapsayıcılık açısından bir genişleme/sıçrama yaşanmaktadır. Kadınlar, LGBTQ+ gruplar, etnik ayrımcılığa maruz kalan gruplar, engelliler kendi sorunlarını kent hakkının dayandığı sınıf temelli analizin içinde tam anlamıyla bulamasalar da bu hakkın tahayyül ettiği dünya içinde bulabilirler. Kent hakkı bu nedenle bu gruplar için vazgeçilmezdir. Dahası kavramın özgüllüğü kapsayıcılığın ileri gelmektedir. Tam da bu nedenle geleceğin kent toplumuna müdahale etme aracı olarak kent hakkı kavramının içi feminist, ırkçılık karşıtı, engelli ayrımcılığı karşıtı vb., talepleri içermediği, onları merkezine yerleştirmedeği sürece soyut ve genel bir söylem olarak kurduğu özgürlük düzeyine ulaşamayacaktır. Bu demektir ki kent hakkının feminizme- ve daha birçok sistematik eşitsizlik biçimlerini ortaya koyan perspektiflere- ihtiyacı vardır. Feminizmin ise kent hakkına ihtiyacı kavramın feminist talepler ile örtüşmesinden ileri gelmektedir.

Bu çalışma tarihsel ve güncel durumun analizi ile gelecek tahayyülü arasındaki kapsayıcılık farkına dikkat çekmekte, söz konusu genişlemenin/sıçrayışın hangi kavramlar ve tartışmalarla gerçekleştirildiğinin izini sürmekte ve konuya feminist perspektiften eleştiri getirmektedir. Çalışma Henri Lefebvre'in kent hakkı kavramı ve kavramın temel bileşenlerini ortaya koyarak başlamaktadır. Ardından kavramın cinsiyet körü olduğunu ilk olarak Türkiye, sonrasında ise uluslararası feminist kent hakkı literatürünü değerlendirerek ortaya koymaktadır. Türkiye bağlamını ayrıca değerlendirme nedeni mevcut durumun politika ve siyasetlerle kökünden bağlı olması dolayısıyla ülkeler arasında toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri noktasında önemli farklılıkların olabileceğidir. Söz konusu feminist literatür değerlendirmesi toplumsal cinsiyetin son derece dramatik dışlanma biçimlerine yol açtığını göstermektedir. Bu bilgiden yola çıkarak takip eden bölüm feminist kent hakkı çalışmalarının ürettiği bilgi birikiminin

⁶ 'Kent hakkının öznesi herkes midir?' sorusuna verilen yanıtlar kenti kapitalist mantıkla üretmeye çalışan sermaye sahiplerinin dışarıda tutulması gerektiği yönündedir. Bakınız: M. Mayer, (2009). The 'right to the city' in the context of shifting mottos of urban social movements. *City*, 13(2), 362-374. Bu makalede kastedilen ise sınıf çatışmasının ötesinde sistematik eşitsizliklere maruz kalanların-örn. kadınlar, LGBTQ+, ırkçılığa maruz kalan gruplar, engelliler, vb.- kapsamasıdır.

daha geniş kent hakkı literatürünün neresinde durduğu sorusunu cevaplamaktadır. Kent hakkı literatürünün ana referans (*canon*) çalışmalarının incelenmesi sonucunda, bu çalışmalarda feminist kavram ve çalışmaların yalnızca ‘ilgili’ paragraflarda (i) kent hakkı konusunda feminist çalışmaların olduğunu belirtmek, (ii) ele alınan konu ekseninde kadınların deneyimlerine de (kısaca) yer vermek ve (iii) kent hakkı içerisinde kimlik ve farklılık hakkı konularını tartışmak üzere yer verilmesi bir kısmileştirme ve görmezden gelme epistemolojisi olarak açıklanmaktadır. Feminist çalışmaların konumlandırıldığı yer üzerinden söylenebilir ki kapsayıcılık iddiası en belirgin olarak “farklılık hakkı” kavramı üzerinden açıklanmaktadır. Fakat bu tarihsel ve güncel durumun analizi değil, geleceğin tahayyülünün kapsayıcı olmasına yöneliktir. Toplumsal cinsiyet konusu farklılık hakkı ekseninde yine feminist çalışmalara değil, Henri Lefebvre’e referans verilerek açıklanmaktadır. Sonuç olarak kent hakkı literatüründe toplumsal cinsiyet kısmileştirilirken, feminist kent (hakkı) çalışmaları görmezden gelinmektedir⁷. Kent hakkı kavramının feminist argüman ve çalışmalara ihtiyacını nasıl geliştirebiliriz sorusu üzerinden çalışmanın sonuç bölümünde: (i) toplumsal cinsiyete yer verildiğinde yalnızca Henri Lefebvre’e referans verilmemesi, feminist çalışmaların dikkate alınması gerektiği, (ii) tarihsel ve güncel durumun analizini feminist çalışmalar ve kesişimsellik üzerine kurulmasının önemini ve (iii) gelecek tahayyülü içerisinde yalnızca farklılık değil merkezîlik hakkının da talep edildiğinin anlaşılması gerekliliği vurgulanmaktadır.

Ana Hatlarıyla Kent Hakkı

Kent hakkı kavramı Marksist sosyolog Henri Lefebvre tarafından kapitalizmin kentsel yaşamı nasıl şekillendirdiği analizi üzerine temellendirilmiştir. Kapitalist mantığa özel mülkiyet ve şeylerin kullanım değerinden ziyade değişim değerinin hâkim olmasından dolayı, kapitalizm her şeyi piyasada karşılığı olan, alınıp-satılabilir birer ürün haline getirmektedir.

⁷ Söz konusu durum ne kent çalışmaları ne de kent hakkına özgüdür. Sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinde süregelen kısmileştirme ve görmezden gelme örneklerinden biri için bakınız: Skeggs, Beverley. (2008). The dirty history of feminism and sociology: or the war of conceptual attritio. *The Sociological Review*, 56(4), 670-690.

Merkezinde özel mülkiyet ve mülkiyet hakları yatan bu sistemin bir sonucu olarak sermaye sahibi olmayan kentsel nüfus merkezî yaşam alanlarından dışlanmakta ve bu alanlarda emeği sömürülecek konumlarda var olmaktadır. Bu sürecin yarattığı durum günün sonunda sermaye sahibi olmayan yığınların kendi emeklerine, insan doğasına, birbirlerine ve kente yabancılaşmasıdır. Bu durumun ekonomik olduğu kadar siyasî boyutu da söz konusudur. Siyasî mekanizmalar içinde alınan kararlar kentlerin kapitalist sermaye lehine şekillenmesine yol açmaktadır. Temsili demokrasi içinde yalnızca düzenli periyotlarla oy kullanmak kenti birlikte ve sürekli olarak yeniden inşa etmek için yeterli bir mekanizma değildir. Dahası kent yoksulları temsili demokrasi mekanizmalarında siyasî birer figür olmaktan da dışlanmışlardır. Tüm bunlara rağmen, Henri Lefebvre kentin bu tarif ettiği duruma tamamen indirgenemeyeceğini vurgular. Kentler ve kent sakinleri kapitalist mantığın kendilerinden beklediğinden daha fazlasıdır (Lefebvre, 1996). Lefebvre kavramlarını bu 'daha fazlası olma' halinden yola çıkarak üretmektedir. Kapitalizmin kentleri dönüştürdüğü hal içinde kentten dışlananlar, kamusal özne olma kapasitesinden dışlananlar aynı zamanda henüz kapitalist mantığın dışında olan, tam anlamıyla olgunlaşmamış, somut pratikler üretmektedirler (Purcell, 2013, s. 319). Lefebvre bu pratiklerden başlayarak onları somut, deneyimsel ütopyalara dönüştürmek amacıyla soyut, teorik düzeye çekmektedir. Bu sürecin ana sorusu ise "Eğer bu somut, kapitalist mantık dışı pratikler genişleme, toplumsala hâkim olma imkânı bulabilselerdi nasıl bir kentsel yaşam yaratırlardı?"dır. (Purcell, 2013, s. 319) Lefebvre tüm teorilerin bir miktar ütöpik olduğunun ve teorinin buna ihtiyaç duyduğunun altını çizmektedir. Çünkü teorinin amacı dönüşümü harekete geçirmektir. İşte Lefebvre'in kent hakkı kavramı da kapitalist süreçleri analiz ederek ortaya koyduğu gelecekte dünyanın topyekûn kentleşeceği savına- ki bunu "kent toplumu" olarak kavramlaştırmaktadır (bakınız Lefebvre, 2003a/1970, s. 1-22)- karşı kent hakkı mücadelesi vererek ona müdahale etmek, onu değiştirmek ve kapitalist dışı bir mantıkla kurmak hedefini içermektedir.

Kent hakkı kavramının iki temel bileşeni vardır: kent sakinlerinin kente dair alınan kararların oluşturulması sürecine tam katılım hakkı ve kenti tam anlamıyla sahiplenme- kullanma ve yeniden üretme- hakkı. Bu iki hakka erişildiği takdirde kent artık bir ürün gibi üretilmekten çıkacak ve bir yapıt, *œuvre*, olacaktır. Yapıtı fabrikada üretilen bir ürün gibi aynı malzeme, aynı iş süreçleri/iş gücü ve aynı formda sürekli üretmek mümkün değildir. Dolayısıyla *œuvre* sabit bir çıktı değildir; kent bir yapıt olarak

sonsuz kere yeniden farklı şekillerde üretilir. Burada kastedilen kentin değişim değeri üzerinden değil kullanım değeri üzerinden şekillenmesidir. Bu durumda, kent hakkı kent sakinlerinin, yani kentte geçici veya kalıcı sürelerde yaşayanların (Merrifield, 2017; Purcell, 2003) *œuvre*'e olan hakkı olarak da tanımlanabilir. Kullanım değeri üzerinden şekillendirilen kent bir yapıt olacağından, kentte yaşamak da bir sanat haline gelir; *œuvre* aynı zamanda kentte yaşama sanatını ifade eder. Ayrıca, kent hakkı bireysel değil kolektif bir haktır⁸. Kolektif bir hak olmakla birlikte, kent sakininin bireyselliğine, yaratıcılığına, farklılığına yer veren, onu dışlamayan bir kolektivitenin tahayyülü söz konusudur. Lefebvre bunu "kolektivite içerisinde bireyleşme" şeklinde ifade etmektedir:

Kent hakkı kendini hakların daha üstün bir formu olarak ortaya koyar: özgürlük, toplumsallaşma içinde bireyleşme, doğal çevre ve yerleşim hakkı. Œuvre hakkı, katılım ve sahiplenme (mülkiyet hakkından açık biçimde farklılaşan) hakkı kent hakkının bileşenleridir (Lefebvre, 1996, s. 173-174).

Kentsel mekân ve yaşamın kullanım değeri ön plana çıkarılarak kentin kent sakinleri tarafından sürekli olarak yeniden inşa edilmesi esasında kent sakinlerinin tam anlamıyla aktör olmaları demektir. Kent hakkı ile tarif edilen aktörlük günümüz yurttaşlık haklarının sınırlarının çok ötesindedir. Kent hakkı yurttaşlık sözleşmesinin de radikal bir şekilde dönüştürülmesi talebinin bir parçasıdır (Bakınız, Lefebvre, 2003b/1990, s. 238-255). Lefebvre insan haklarının toplumsal mücadelelerin de katkısıyla son iki yüzyıl içerisinde gelişip dönüştüğünü, buna karşılık yurttaşlık haklarının tarih sahnesinde donup kaldığını belirtmektedir (Lefebvre, 2003b/1990, s. 248-249). Söz konusu fark uluslararası ve yasal düzeyde kazanılan insan haklarının ülkelerin iç hukuku ile karşılaştığında yaşanan çatışmaları ve politik zemindeki hak mücadelelerinde yaşanan zorlukları açıklamak açısından kullanışlıdır. Tam da bu nedenle, Lefebvre yapılması gerekenin radikal bir yurttaşlık fikrini ön plana çıkarmak ve bu fikir etrafında yeni haklar talep etmek olduğunu söyler. Bu yeni haklar arasında özyönetim (*autogestion*), bilgi edinme, farklılık ve kent hakkı vardır. Kent

⁸ Konuyla ilgili daha fazla bilgi edinmek için kent hakkı ve kentli hakları arasındaki ilişki ve farklılıklar konusunda yapılan tartışmalar takip edilebilir. Bakınız R. V., Öner & F. Osmanoğulları, (2017). Kentli haklarına karşı şehir hakkı: Farklılıklar, benzerlikler ve eğilimler. *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)*, 8(11), 75-98.

hakkı ile amaçlanan ulus devletin yasal sınırlarını/sınırlamalarını ortadan kaldıran, radikal türde bir yurttaşlık fikrini talep etmek ve hâkim kılmaktır (Lefebvre, 2003b/1990).

Kentten ve Yurttaşlıktan Dışlanmayı Toplumsal Cinsiyet üzerinden Değerlendirmek

Henri Lefebvre'in ortaya koyduğu, sonrasında önemli düşünürler tarafından geliştirilen kent hakkı kavramı büyük oranda cinsiyet körüdür (Chau vd., 2018; Fenster, 2005; Tuncer, 2015; Tuncer & Demirci, 2021;). Kavram kadınların cinsiyete dayalı iş bölümü ve ataerkil kalıp yargılar ve değerler nedeniyle kentsel yaşamdan ve kamusal özne olma kapasitesinden- ve her zaman sınıf, ırk, engellilik gibi çoklu sistematik eşitsizlik biçimlerinin iç içe geçmesiyle özgün şekillerde- nasıl dışlandıklarını, bu dışlanmanın kapitalizmle iç içe geçen tarihini dikkate almamaktadır. Çalışmanın bu bölümünde yukarıda sunulan kent hakkı özetini takip ederek, katılım hakkı ve sahiplenme hakkı ekseninde, kadınların kentsel yaşamdan dışlanması öncelikle Türkiye, ardından uluslararası feminist kent hakkı literatürleri değerlendirilerek ele alınmaktadır. Türkiye literatürünün ayrıca değerlendirilmesinin nedeni toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri araştırma konusu olduğunda kesişimsellik kadar ülkeler (bölgeler) arasındaki farkların da dikkate alınması ihtiyacıdır. Bu bağlamın kendine has dinamikleri- politik ve toplumsal dinamiklerin belirleyiciliği- ve yarattığı sonuçları değerlendirme açısından önemlidir.

Türkiye'de Kadınların Kent Hakkı Önündeki Toplumsal Cinsiyete Dayalı Eşitsizlikler

Feminist kent hakkı literatürü Tovi Fenster'in (2005) mevcut feminist eleştirileri kent hakkına uyarlaması ile başlamaktadır. Fenster, en temelde, kent hakkı analizlerinin özel alandan başlaması gerektiğini ve cinsiyete dayalı iş bölümü ve ataerkil değerleri de içermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yaklaşık yirmi yıllık süreçte bu konuda uluslararası alanda dikkate değer bir literatür birikmiştir. Türkiye'de ise gerek daha genel düzeyde feminist kent çalışmaları, gerekse son yıllarda artan kent hakkını merkeze alan feminist araştırmalar son derece detaylı analiz ve argümanlar ortaya koymaktadır.

Katılım Hakkı: Türkiye’de kadınların kentsel siyasette ‘yok temsili’

Bir yurttaş yerleşik siyasal mekanizma içerisinde siyaset yapmak istediğinde genelde partilerin yerel örgütlenmelerinde yer alması, yerel pozisyonlar için rekabet etmesi, yerel seçimlerde aday olması ve yerelden ulusal düzeye doğru yükselmesi beklenmektedir. Yerel siyaset deneyim kazanma, toplum tarafından tanınma ve kendini kanıtama açısından önemlidir (Cerit Mazlum, 2008). Oysa Türkiye’de kadınların yerel siyasette temsilini ‘eksik temsil’ değil adeta ‘yok temsil’ kavramıyla açıklamak mümkündür (Alkan, 1999). Örneğin, feminist kent çalışmalarında mahallelerin önemli yeri vardır. Uzun yıllardır yapılan araştırmalar (özellikle yoksul, işçi sınıfına mensup) kadınların, gündelik yaşamlarını büyük oranda mahalle sınırları içerisinde geçirdiklerini ve yaşadıkları mahallelerin sorunları hakkında fazlasıyla bilgi sahibi olduklarını göstermektedir (Alkan, 2005). Yaşam alanlarının korunmasına yönelik mücadelelerde de kadınlar ön saflarda yer almaktadır (Göral, 2011; Wedel, 2001). Tüm bunlara rağmen ülkemizde mahalle yönetimi erkeklerin tekelindedir. Türkiye’de 30.005 mahalle, 18.152 köy olmak üzere toplam 50.292 muhtarlık bulunmaktadır. Bu toplam sayının ancak %2,14’ü kadın muhtarlar tarafından yönetilmektedir (Kadın Adayları Destekleme Derneği [Ka-Der], 2020, s. 24). Belediye düzeyinde seçilen kadın siyasetçi sayılarına bakıldığında, rakamların yine ziyadesiyle düşük olduğu görülmekte, artışın ise yalnızca 2014 ve 2019 seçimlerinde başladığı görülmektedir (Bakınız, Tablo 1).

Tablo 1: Türkiye’de belediye düzeyinde seçilen kadın siyasetçi sayısı 1999-2019

	Toplam Sayı	Kadın Sayısı	Kadın Oranı (%)
1999 Seçimleri			
Belediye Başkanlığı	3.216	20	0,6
İl Genel Meclis Üyeliği	3.122	44	1,4
Belediye Meclis Üyeliği	34.084	541	1,6
2004 Seçimleri			
Belediye Başkanlığı	3.225	18	0,56
İl Genel Meclis Üyeliği	3.208	56	1,75
Belediye Meclis Üyeliği	34.477	799	2,32
2009 Seçimleri			
Belediye Başkanlığı	2.948	44	0,9
İl Genel Meclis Üyeliği	3.379	110	3,25

Belediye Meclis Üyeliği	31.790	1.340	4,21
2014 Seçimleri			
Belediye Başkanlığı	1.398	40	2,9
İl Genel Meclis Üyeliği	1.251	60	4,8
Belediye Meclis Üyeliği	20.498	2.198	10,7
2019 Seçimleri			
Belediye Başkanlığı	1.389	42	3,0
İl Genel Meclis Üyeliği	1.272	48	3,77
Belediye Meclis Üyeliği	19.546	2.283	11,68

Kaynak: (Şahin, 2011: 25; Bayraktar, 2017: 12; <http://www.ysk.gov.tr/tr/29-mart-2009-mahalli-idareler-genel-secimleri/2820>; <http://www.ysk.gov.tr/tr/30-mart-2014-mahalli-idareler-genel-secimleri/2853>; 27.10.2019 tarihli, 1902479486 referans numaralı CIMER başvuru sonucu) (Sezgin, 2019, s. 28-29).

Yeterli olmayan bu artışta kadın hareketinin partileri eşitliğe daveti ve bu yönde çabaları ile birlikte partilerin kadın adaylar konusundaki tercihlerinin- örn., aday listelerinde kadınlara ön sıralarda yer vermeyi veya belediye eş başkanlığı gibi uygulamaları tercih etmelerinin- etkili olduğunu görmek mümkündür.

Kadınların siyasette 'yok temsil'inin *en temel nedeni* sınıf değil- bu toplumsal ayrımı inkâr etmemekle birlikte- toplumsal cinsiyet düzenidir. Bu durum Nilüfer Negiz ve Nilay Üçer'in (2012) kadın belediye başkanları ile yaptıkları görüşmelere dayanan çalışmalarında kendini göstermektedir. Yazarlar, yerel siyasete katılımı kadınların önünde: i) kadının siyaset için yeterince rasyonel olmadığı söylemi, ii) "eş" ve "anne" olarak görülen kadının siyasal yaşamın içinde aktif olarak bulunmasıyla bu birincil rollerini yeteri kadar yerine getiremeyeceği endişesi, iii) kadınların gerek düzenli gelir gerekse mülkiyet sahipliği anlamında erkeklere oranla daha az kaynağa sahip olması ve bu kaynaklara sahip olduğunda ise onları bireysel istek ve çıkarlarından ziyade aileleri için harcamaları beklentisi, iv) siyasetten sistematik olarak dışlanma ve siyasî konularla ilgilenme konusunda teşvik edilmemenin sonuçları olarak teknik bilgi yetersizliği, ve v) tüm bunların sonucunda kadınların aday olmak konusunda yaşadıkları özgüven eksikliği yer almaktadır. Bunların yanısıra, Kadın Adayları Destekleme Derneği'nin (Ka-Der) seçilmiş kadın muhtar, belediye başkanı ve belediye meclis üyeleri ile yaptığı görüşmelerde adayların çeşitli tehditler ile karşılaştıkları da görülmektedir:

Seçim aşamasında afiş asma gibi şansımız yoktu, broşür dağıtıyorduk. Afişlerimizin üzerine erkek muhtar adayları afişlerini yapıştırıyor, asıyordu. Tehdit edildim, 'Muhtarlıktan çekilin, dizlerinize sıkacağız, ayaklarınızdan vuracağız' gibi tehditler aldım. Ama hiçbir zaman yılmadım, önüme baktım ve muhtar oldum. (Yasemin Şahin, Beykoz Kavacık Mahallesi Muhtarı). (Ka-Der, 2020, s. 49).

Özetle, kadınların yerel siyasete katılımının önünde toplumsal cinsiyete dayalı engeller büyük rol oynamaktadır ve kent hakkı çerçevesinde tam katılım hakkını kullanmak için toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve dışlanmaların da ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Sahiplenme Hakkı: Türkiye'de kadınların kentsel hareketliliği önündeki engeller

Kadınların kentsel hareketliliğini ve kentin kamusal alanlarını kullanmalarını bu alanların şekillenmesinde birer aktör olmalarını belirleyen kurucu etkenlerden en önemlisi toplumsal cinsiyettir. Türkiye'de feminist kent literatürü kadınların kentsel mekânlardan hangi nedenlerle ve ne tür koşullarda dışlandıklarını ele alan oldukça fazla sayıda çalışmayı kapsamaktadır. Kadınların evden kentsel kamusal alanlara çıkışını belirleyen temel faktörler arasında toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ve bu işbölümünün yaşamın her alanında yarattığı sonuçlar ile ataerkil değerler ve kontrol mekanizmalarının toplumsal ve siyasî yaşamda yeniden üretilmesi yer almaktadır.

Feminist kent çalışmaları kadınların gündelik yaşamının çok büyük oranda ev ve yakın çevresinde geçtiğini göstermektedir. Oturulan semtin kent merkezine uzaklık derecesinin kadınların kent merkezine çıkmasında oldukça etkilidir. Ayten Alkan'ın (2005) Ankara'da yaklaşık yirmi yıl önce yaptığı saha araştırmasında "Kent merkezine yakın mahallelerde oturan kadınların yarıya yakını her gün ya da her istediklerinde dışarı çıkabilirken, bu oran, merkeze orta uzaklıktaki mahallelerde ¼'e ve merkeze uzak mahallelerde de %12'ye düşmektedir" (Alkan, 2005, s. 113). Bu konuda yapılan güncel çalışmalar aradan geçen 20 yıllık süreye rağmen pek değişiklik olmadığını ortaya koymaktadır. Örneğin, Şerife Geniş ve Dilek Köse Akkırman'ın (2020) araştırması düşük gelir düzeyine sahip mahallelerden görüşme yapılan kadınların büyük çoğunluğunun kentin merkezî alanlarına ancak 'yilda bir iki kez' gittiğini göstermektedir.

Kentin merkezinden dışlanma tüm kenttaşların kentsel hareketliliği üzerinde yıkıcı etkilere sahip olmakla beraber, aynı sınıftan kadın ve erkeğin kenti deneyimlemesi de farklıdır. Örneğin, kadın ve erkek- tarihsel olarak çoğunlukla erkeğin sınıfsal konumuna bakarak- işçi sınıfı olarak kategorilendirilse ve bu sınıfsal konum ve yoksulluk nedeniyle kentin çeperinde yaşasa dahi ikisinin kentsel hareketlilik imkânları aynı değildir. Alkan (2005) aile içinde paylaşılacak paranın azlığı yanısıra kadınların çalışmadıklarında kişisel gelirlerinin olmaması, eşlerinin veya babalarının verdiği kadar olmasının hareketliliklerini etkilediğini göstermektedir:

Paramız olsa biz yine kaçar gideriz de para yok. Hesaplı. Verilen para hesabına göre harcanıyor. Aman yol parası vereceğimize onu da bir şeye veririz diyoz, ekme alırsız şunu alırsız bunu alırsız diye. [Eşlerimiz] gidiyor tabii. Erkeği ne zamana kadar evde tutacaksın ki. Adamın canı sıkılıyor, gidiyor kahveye, orda bir arkadaşını görüyor, biniyor arabasına gidip gezip geliyor. ... Ama beni bir götürmeye kalksa, nerden baksan, yani hiçbir şey yapmasan, bir onbeş milyonlan gider gelirsin. (...Ayşegül, 28 Mayıs 2001)- (Alkan, 2005, s. 115, italik bu makalenin yazarına aittir).

Güncel bir çalışma olan, Leyla Bektaş Ata'nın (2021a) İzmir'de bir gecekondu mahallesi Limontep'e'de kadınlarla yaptığı araştırmalar uzun yıllardır bu mahallede yaşayan kadınların kentin merkezî alanlarını bir iş veya bir yere yetişme kaygısı olmadan, keyif amaçlı, doya doya gezmedikleri, oralarda bulunmadıklarını ortaya koymuştur. Bektaş Ata'nın (2021b) çalışmasında kent yoksulu olmanın, kendine ait bir gelirin olmaması ve/veya ailenin toplam gelirin düşük olmasının etkisini görmekle beraber, cinsiyete dayalı iş bölümünün kadınların yalnızca zamanını şekillendirmediğini onları kentin merkezine keyifli vakit geçirmek üzere çıktıklarında dahi zihinsel ve duygusal olarak meşgul ettiği görülmektedir. Bektaş Ata (2021b) kadınların bu merkezî sosyalleşme alanlarındayken dahi evi kendileriyle taşıdıkları, eve vakitlice dönme arzularını sürekli dile getirdikleri, örneğin yemek hazır olsa dahi kadın olmadan diğer aile fertlerinin yemek yemeyecekleri vb. kaygıları olduğundan bahsetmiştir.

Aynı sınıfsal konumda olup kenti sahiplenmeye dair farklı koşulları olan, farklı şekillerde dışlanan kadın ve erkeklere dair en önemli konu başlıklarından biri de kadınların kente çıkışlarının ataerkil kontrol altında oluşu, namus ve güvenlik kaygılarının kadınlar ve erkekler üzerindeki etkileri, gerekçelendiriliş biçimleridir (Demirbaş, 2021; Tuncer, 2015; Tuncer

ve Demirci, 2021). Namus ve kadının kentle ilişkisinin kontrol edilmesi, ne giyeceği, nereye gideceği, gittiği yerde nasıl oturacağı, hangi eylemlerde bulunabileceği tek başına kapitalizmin etki ettiği meseleler değildir. Bu duruma en iyi örneklerden biri de Ceren Lordoğlu'nun (2020) *İstanbul'da Bekâr Kadın Olmak* isimli çalışmasıdır. Kadınlar çalışma yaşamına katılsalar dahi cinsel taciz ve cinsel saldırı konusunda yaşadıkları korku ve namus gibi ataerkil değerlerin getirdiği baskılar dolayısıyla kenti kullanırken kendilerine getirdikleri zaman, yer ve davranış sınırlamaları söz konusudur. Ev ve mahalle seçimlerinde, mahalleli ile kurdukları ilişkilerde, geçtikleri sokakların fiziksel koşullara dikkat etme konusunda, kentsel kamusal alanlara gidiş-dönüşlerinde sınırlı da olsa toplu ulaşımı kullanmada ve kentin belirli yerlerinde hava karardıktan sonra bulunmama konusunda etkili olan toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerdir (Lordoğlu, 2020, s. 235). Güncel çalışmalardan biri Selda Tuncer ve Rabia Demirci'nin (2021) Covid-19 pandemisi döneminde Türkiye'de kadın ve erkeklerin kentsel kamusal mekânları nasıl kullanıldığına ilişkin yaptıkları araştırmadır. Söz konusu çalışma kadınların güvenlik mesaisini mercek altına almaktadır. Pandemi nedeniyle mekânsal hareketliliğin kısıtlanması sonucu erkekler salgın öncesi kullandıkları sosyalleşme mekânlarını kullanmaya devam etme konusunda ısrarcı olmuşlardır. Kadınlarda ise sözlü taciz, yürünerek veya araçla takip vakalarında ıssızlaşan sokaklar nedeniyle salgın öncesi güvenlik mesailerinin yanına salgın koşullarında faillerin maske takması nedeniyle kimliğinin belirlenememesi ihtimalinin artması gibi güvenlik endişelerinin eklendiği görülmektedir. Salgın döneminde kısıtlı sürelerle ve kısıtlı mekânsal hareketlilik halinde dahi kadınlar taciz vakalarıyla ve/veya korkusuyla mücadele etmektedir.

Bu bölümde kent hakkı kavramının cinsiyet körü olduğu iddiası Türkiye'de kadınların kentsel siyasete katılımı ve kentsel mekânları kullanımında toplumsal cinsiyet ilişkilerinin belirleyici olduğunu gösteren çalışmalarla temellendirilmiştir. Bir sonraki bölümde feminist kent hakkı çalışmalarının daha geniş kapsamını ortaya koymak adına uluslararası literatür değerlendirilmektedir.

Uluslararası Literatürde Kadınların Kent Hakkına Yönelik Çalışmalar

Feminist kent hakkı perspektifiyle oluşturulan uluslararası literatür kadınların kent hakkının ihlalini birçok farklı deneyimden ve durumdan ele almış, zengin bir ampirik temel ortaya çıkarmıştır.

Bastia (2018) çalışmasının merkezine 'hak talep etme hakkı'nın cinsiyetlendirilmiş oluşunu alarak kent hakkını talep etmede kadınlar ve erkeklerin tutumlarının farklılığını değerlendirmiştir. Yazar Arjantin'in Buenos Aires kentinde göçmenlerin yaşadıkları mahallelerde parçası oldukları taban örgütlenmelerinde kent hakkı taleplerini nasıl örgütlediklerini araştırmıştır. Saha araştırması boyunca kadınların 'siyaset yapmadıkları' argümanı ile karşılaşmıştır. Görüştüğü erkekler genellikle siyaseti yüceltirken, kadınlar yaptıkları işi siyasî olarak görmeyip tüm yerel topluluğa hizmet verdiklerini dile getirmişlerdir. Kendilerini siyasetin dışına konumlandırmalarına rağmen toplumsal cinsiyet dinamiklerini dönüştürme anlamında örgütlü faaliyet yürütmektedirler. Kocasını istememesine rağmen mutfakta çalışan kadınların varlığı, çalışma alanlarını toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağduru kadınlar için bir barınak olarak kullanmaları, şiddet uygulayan erkeği evden göndermeleri gibi örnekler politik mücadele ve dayanışmayı ortaya sermektedir (s. 21). Bastia (2018) bu noktada kadınların yaptıkları faaliyeti siyasî olarak gördüklerini, fakat siyaset yapmaktan daha farklı bir noktada konumlandıklarını belirtmektedir. Siyasetin, dar anlamıyla, partiler arası, partilere üye olmayla ilişkili bir pratik olarak görüldüğünü, siyasî olanın ise demokratik siyasetin genişlemesi için gerekli olan faaliyetler olarak algılandığını belirtmektedir. Kadınların siyaset yapmayla toplulukçu eylemde bulunma arasında ikinciye yatkın olması, modern siyasetin tarihi kadar eskidir. Bu durum tarihsel örneklerle⁹ açıklanabileceği gibi günümüzde siyasete dâhil olma mücadelesi veren kadınların¹⁰ toplulukçu eylemlerinde de gözlemlenebilir.

Kadınların hak talep etme hakkını kullanma sürecinde verdikleri mücadeleleri başka bir boyutuyla Lea Cartstens ve Linda Pasch (2016) değerlendirmektedir. Yazarlar, Almanya bağlamında kent hakkı hareketlerinin çoğunlukla beyaz orta sınıfın hâkim olduğu hareketler olduğunu ve bu nedenle kesişimselliği ve farklılığı temsil eden yaklaşımların genellikle bu

⁹ Jane Addams örneğinde yerleşik eril siyaset ve toplulukçu eylemin imkânları hakkında detaylı bilgi için bakınız- J. Metzger, (2007). *What would Jane say? City-building women and a tale of two Chicagos*. Lake Claremont Press

¹⁰ Ülkemizde kent konseyi kadın meclislerinin yerel siyasette varlığı ve toplulukçu eylem eğilimleri için bakınız- Kadın Adayları Destekleme Derneği (Ka-Der) (2020b). Kent Konseyi Kadın Meclislerinin İzlenmesi.

http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/kadin-meclislerinin-izlenmesi_sosyal-medya.pdf

hareketlerde eksik olduğunu söylemektedirler. Hareketlerden örnekler vererek, hâkim grupların daha kapsayıcı bir sol siyasî ortam hissi yarattığı, bunların içinde feminist bilginin kolaylıkla onaylandığı ama örgütlenme ve politik eylemliliğe dâhil edilmediği, onu dönüştürmediğinden söz etmektedirler. Örneğin kent hakkı mücadelelerinde yapılan iş bölümünde kadınların- e-posta gönderme, grubun ihtiyaç duyduğu ilgiyi verme, arabuluculuk yapma, protokol yazma vb.- daha çok sahne arkası diyebileceğimiz etkinlikleri örgütlerken erkeklerin sahneye çıkıp, konuşma yaptıklarını gözlemlemişlerdir (Castens & Pasch, 2016, s. 36). Buraya kadar verilen örnekler kadınların gerek yerleşik siyasî yapılar gerekse karşı örgütlenmeler içinde özgür ve eşit aktörler olarak kendilerine yer bulamadıklarını ortaya koymaktadır.

Konuya bir başka açıdan, kadınların çalışma koşulları ve yoksulluk nedeniyle kentin merkezine çıkışında yaşadıkları sorunların kent hakkı etrafında değerlendirilmesiyle bakılabilir. Chau, Pelzelmayer ve Schwitter (2018) İsviçre'nin Basel kentinde, yatılı, 24 saat bakım emeği veren, kısa dönemli oturma izinleriyle gelen ve kendi memleketleri ve çalıştıkları ülke arasında sürekli mekik dokuyan Doğu Avrupalı göçmen kadın işçilerin kent hakkını ne derece müzakere edebildiklerini araştırmaktadır. Bakım emeği verdikleri evde kalarak *de facto* ikamet eden kişi olmalarına rağmen daimî olarak anayurtlarında ikamet ettiklerine yönelik bir siyasal/yasal anlatı içinde konumlandırılmaları oturma izinlerinde, çalışma koşullarında, yasal koruma ve topluluk yaşamına katılımlarında sürekli olarak kendini göstermektedir (s. 4). Yazarlar çalışma yerinin ev olmasının verilen koruma ve hakların sınırlarını belirleyen, onları azaltan bir etken olduğunu vurgularken, bazı kadınların *Saygı* (Respect) isimli yerel örgütlenmelerini kurup, haklarını savunmak için mücadele ettikleri belirtilmiştir. Bunu yapabilmek için ise yaşam ve çalışma alanları olan evden çıkıp şehirde bir araya gelmeleri gerekmektedir. Watt (2018) ise 2012 Olimpiyatları nedeniyle Doğu Londra'nın kentsel dönüşüme açılması sonucu yaşanan konut sorunları bağlamında tek ebeveyn olan kadınların yaşadıkları sorunları kent hakkı üzerinden ele almaktadır. Belediyeye evsiz olarak kaydolun bu kadınlara tahsis edilen konutlar- genellikle aile fertleri ve arkadaşlarının bulunduğu Doğu Londra'dan çok uzakta- şehrin dışında ve kötü koşullardaki geçici barınma alanlarıdır. Yazar söz konusu konut politikalar nedeniyle tek ebeveyn olan evsiz kadınların çalışma, eğitim, sağlık hizmetlerine erişim, güvenli yaşam alanları ve sosyalleşme gibi birçok

alandan tecrit edildiklerini ve kent hakkından mahrum kaldıklarını göstermektedir.

Görülmektedir ki günümüzde dünyanın birçok ülkesinde/bölgesinde kadınların sosyal ve siyasal alanda aktör olmaları önündeki engeller de bu engellere karşı mücadeleleri de devam etmektedir. Tam da bu nedenle kent hakkını -tarihsel ve güncel durumun analizi ve gelecek tahayyülü açısından- toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve kadınların deneyimleri üzerinden okumak her bilim insanı/araştırmacı için elzemdir. O halde sorulacak soru yaklaşık yirmi yıldır süregelen feminist araştırmalar ve argümanlar kent hakkı literatürünün neresinde durmaktadır?

Farklılık Hakkı ile Sınırlandırmak: Kent Hakkı Tartışmalarında Uygulanan Görmezden Gelme Epistemolojisi

Kent hakkına ilişkin genel referans çalışmaları (*canon*) incelendiğinde toplumsal cinsiyet tartışmaları ve feminist argümanların 'eksik' değil neredeyse 'yok temsil' noktasında olduğu söylemek mümkündür. Örneğin, kent hakkı literatürünün ana tartışma hatlarını kuran hemen hemen hepsi erkek yazarların çalışmalarında (bakınız, örn., Brenner, 2004, 2014; Goonewardena vd., 2008; Leary-Owhin & McCarthy, 2020; Marcuse, 2009, 2014; Purcell, 2003; Samara vd., 2013; Schmid, 2014) kadın(lar), toplumsal cinsiyet, feminizm/feminist gibi kavramlar tarandığında bu kelimelerin ana veya alt başlıklarda çoğunlukla geçmediği, metin içinde ise kavramların ya hiç yer almadığı ya da yalnızca 'ilgili' paragraflarda (i) kent hakkı konusunda feminist çalışmaların- çoğunlukla sadece Tovi Fenster'in (2005) çalışmasına referans verilerek- var olduğunu söylemek için veya (ii) kadınların deneyimlerini kısaca tarif etmek üzere, (iii) kent hakkı içerisinde kimlikler ve farklılık hakkı konularını tartışmak üzere yer verildiği görülmektedir. Birinci kategoriye verilecek örneklerden, güncel çalışmalardan ve Küresel Güney ile kent hakkını ilişkilendiren nadir kitaplardan biri olan *Locating right to the city in the Global South* (2013) derleme kitabıdır. Fenster (2005)'a kitabın Giriş bölümünde geleneksel olarak dışlanmış gruplar, kadınlar, ırksal ve etnik azınlıklar, mülteciler vb. için kent hakkının anlamının gündemde yer aldığını belirtmek üzere yer verildikten sonra (s. 14), kitabın bölümlerinde feminist kent hakkı çalışmalarına çok büyük oranda yer verilmediği görülmüştür. Küresel Güney'den örnekleri

kapsayan derleme kitap dünyanın birçok kentinden çok çeşitli kentsel hareketlere, aktivizm örneklerine yer vermektedir. Bunların içinde kadınların içinde yer aldığı örgütlenmeler ve onların deneyiminden söz edilirken, bu deneyimler feminist teorik ve kavramsal çerçeveler veya argümanların katkısıyla tartışılmamaktadır. Benzer bir eğilim yine güncel bir derleme kitap olan *The Routledge handbook of Henri Lefebvre, the city and urban society* (2020) başlıklı kitapta da görülebilir. 47 bölümü, çeşitli ülkelerden 50 civarında birçoğu tanınmış yazarı olan kitapta bölümlerden hiç biri feminist kent hakkı çalışmalarına ayrılmamış, feminist kent hakkı konusunda yapılan çalışmalara metin içlerinde neredeyse hiç referans verilmemiştir. Fakat kadınların deneyimleri konuyla 'ilgili' olduğu oranda kendilerine yer bulabilmişlerdir. Söz konusu 'içerme' teorik düzeyde de kendini göstermektedir. Örneğin, Purcell (2003) *Citizenship and the right to the global city* başlıklı makalesinde ulus temelli liberal yurttaşlık anlayışının günümüzde etkisini giderek artıran neo-liberal küresel politik-ekonomik düzen içinde yurttaşın gücünü zayıflattığını vurgulamaktadır. Küresel sermaye karşısında direnmek için yeni türde bir yurttaşlık fikrine ihtiyaç olduğunu vurgulayan Purcell, klasik ulus temelli yurttaşlık düşüncesinin hâlihazırda bir dönüşüm sürecinden geçtiğinin de altını çizmektedir. Bu dönüşümün bir boyutu toplumsal cinsiyet, etnisite, cinsel yönelim, vb. ulus temelli olmayan siyasî kimliklerin 'farklılık hakkı'nu talep etmesi ile ortaya çıkmaktadır. Purcell çalışmasında toplumsal cinsiyet kavramını, kent hakkı ekseninde yurttaşlık fikrinin ulus temelinden koparılıp yeniden formüle edilmesinde faydası bulunan siyasî kimliklerden biri olarak tanımlamıştır (s. 573-575). Benzer şekilde birçok çalışma kent hakkını tartışırken toplumsal cinsiyeti etnisite, yaş, engellilik, cinsel yönelim gibi kategoriler ile birlikte parantez içine alarak 'kırılgan grupları' tanımlamak veya çoklu kimlikler konusuna vurgu yapılacaksa kullanmaktadır.

Denilebilir ki genel ve soyut düzeyde kent hakkını tartışmak kapitalizm ve sınıf ilişkileri ile eşdeğer görülürken, toplumsal cinsiyet ise kısmîleştirilmektedir¹¹. Bu kısmîleştirme en belirgin halini toplumsal cinsiyet eşitliği taleplerinin "farklılık hakkı" ekseninde tartışmalara dâhil

¹¹ Kent hakkı literatüründe toplumsal cinsiyete dair tartışmaların kısmîleştirilmesini Abigail Bakan'ın (2012) daha genel düzeyde Marksizm'in belirli türlerini analiz ettiği 'görmezden gelme epistemolojisi' ile açıklamak mümkündür: "Sosyalist feminist analizin güncel Marksizm'i çok derinden ilerletmiş olmasına, temel kav-

edilmesinde göstermektedir (Butler, 2012; Schmid, 2014; Tsavdarolgo, 2020). Örneğin, Chris Butler'ın (2012) *Henri Lefebvre: Spatial politics, everyday life and the right to the city* başlıklı kitabında kent hakkının ırkçılık, top-

ramları ve merkezî meseleler hakkındaki kavrayışımızı geliştirmiş olmasına rağmen, örn., toplumsal yeniden üretim, ev içi emek, kamu ve özel alan arasındaki ilişkiler, işçi sınıfının doğası, devlet ideolojisi ve hegemonyasını şekillendirmede toplumsal cinsiyet ve cinselliğin rolü, tüm bunlara rağmen Marksist teorinin bazı türleri ve sol pratiğin bazı akımları, bu feminist katkılara neden direniyorlar?" (Bakan, 2012, s. 61). Bakan (2012) feminizmle karşılaştığında feminizmi uyumsuz olarak tanımlayan epistemolojinin dört unsurundan söz etmektedir; zamansallık, idealize edilmiş erkeklikler, sınıfın tümleyici bir kategori olarak görülmesi ve akademi ve aktivizm arasındaki ilişkiler. Bu dört unsur birbirini güçlendirirken topluca "bilgi" olarak anlaşılan belirli öğretileri sürdürmekte ve ilerletmektedir. Aynı zamanda bir kapanma yolu olarak doğallaştırılmış varsayımları yerinden etmekle tehdit eden diğer araştırma hatlarını da dışlamaya yaramaktadırlar. Bu makale kapsamında bu dört unsurdan biri olan *sınıfın tümleyici bir kategori olarak görülmesi* üzerinde durulacaktır. Bakan (2012) kanon olarak tanımlanabilecek Marksist çalışmalarda sınıfın kapsayıcı bir kategori olarak tanımlandığı, buna karşılık ırk veya toplumsal cinsiyetin daha dar ve sınırlayan- örneğin toplumsal cinsiyet yalnızca kadınları veya LGBTQ+ grupları ilgilendiren- bir kategori olarak değerlendirildiğini belirtmektedir. Bu bilgi üretimi çizgisi içinde toplumsal cinsiyet ve ırksal ayrımlara dayalı eşitsizlikler ve cinsiyetlendirilmiş veya ırksal ayrıcalıklar, kimlik ve özgürleşme projesinin kalbinde görülmemektedir. Bu tarz sorgulamalar ya açıkça ayrıştırıcı/bölücü etiketle reddedilmekte veya sadece belirli konularla ilgili marjinal farklılıklar olarak görülerek tolere edilmektedir. Tolere etme pratiğinin en yaygın biçimi kadınlar ve beyaz ırka mensup olmayan (*coloured*) grupların Marksist tarihteki zaman ve mekânın soyut ve evrenselleştirilmiş anlayışına zıt olarak yalnızca belirli koşullarda, ampirik olarak tanımlanmış örneklerde ve bağlamlarda ücretli işçiler olarak ön plana çıkarılmalarıdır. Tam da bu nedenle toplumsal cinsiyet ve ırksal ayrımların yaratımı kapitalizmin ve emperyalizmin işleyişini açıklayacak analiz kategorileri olarak ele alınmaktadır. Bakan (2012) ırkçılık ve toplumsal cinsiyetin açıklayıcı araçlar olmaktan ziyade metodolojik kategoriler olarak benimsenmesinin Marksizm'in belirli türlerinde epistemolojik olarak uyumsuz görüldüğünü belirtmektedir. Bu tümleyiciliğin bir ayağı da sınıfın belirli bir "iş/emek" anlayışı ekseninde tümleyici hale getirilmesidir. Sosyalist feminist teorilerin bu alandaki katkıları muazzam olmasına rağmen ve sınıf kavramının kendisinin yeniden formülasyonuna hala ihtiyaç varken bu reformulasyon ihtiyacı uyumsuz olarak görülmektedir (Bakan, 2012, s. 74).

lumsal cinsiyet eşitsizlikleri karşıtı toplumsal protesto hareketlerinin merkezî bir unsuru haline geldiğini belirterek, bu hareketleri Lefebvre'in farklılık hakkı ekseninde değerlendirdiğine vurgu yapmaktadır:

Farklılığı politik olarak harekete geçirmek konusunda, Lefebvre bu toplumsal hareketlerin devlet iktidarının, şiddet veya kültürel asimilasyon biçimleri yoluyla, parçalara ayırma ve yeniden birleştirme eğilimlerine direndiklerini söylüyor. Feminizmi bir örnek olarak kullanarak, Lefebvre 'farklılık/farklılaştırma teorisi'nin benimsenmesinin özcülüğe dönüş ve formel eşitliğin yeniden tesisi gibi çabaların tuzaklarına düşmeme çabaları olduğunu tartışıyor. 'Farklılıkta eşitlik' talebiyle, farklılık hakkı 'eski demokratik eşitlik kavramını eşitlikçilik ve genel eşdeğerlikten kurtararak ona niteliksel bir boyut kazandırır'. Bu nedenle, Lefebvre farklılık hakkını bir diğer insan hakkının basitçe ortaya konulmasından ziyade çok daha dikkate değer bir gelişim olarak görür. Bu hakkın geleneksel insan haklarının liberal hümanizmin dar kafesinin ötesinde dönüşümü için bir mekanizma sağladığını düşünür (Butler, 2012, s. 153).

Gerek ülkemizde (örn., Kaymaz, 2021, s. 775-776) gerekse uluslararası literatürde ön plana çıkan çalışmalar toplumsal cinsiyete dayalı kentsel talepleri- Lefebvre'e (2015, s. 116-129) referans vererek- farklılık hakkı ekseninde değerlendirmektedir. Oysa açıktır ki Lefebvre toplumsal cinsiyet konusunda çekimser kalmıştır:

Değinilmesi gereken noktalardan biri demokrasi ve gündelik yaşam ilişkisinde temel bir değişimden Lefebvre'in bahsetmediği ve analiz etmediğidir: Fransa'da kadınlara seçme ve seçilme hakkı 1944 yılında verilmiştir (Avrupa'da bu hakkın en geç verildiği ülkelerden biri). Lefebvre, kadın daktilograf-sevgililerine yazdıklarını dikte ederken eşitlikçi bir cinsel politikanın önemini- onu destekleyecek bir teorik zemin oluşturmuş olsa dahi- hiçbir zaman kavrayamamıştır. (Shields, 1999, s. 47-48).

Bir diğer deyişle Lefebvre'in toplumsal cinsiyetin kadınları kentten ne şekillerde dışladığı ve bu eşitsizlik ve dışlanma biçiminin aşılması için nelerin talep edilmesi gerektiği konusundaki düşünceleri yetersiz, belki de yok denecek kadar azdır. Feminist çalışmalar ise kentten toplumsal cinsiyete dayalı dışlanma biçimlerini ve eşitsizlikleri son derece detaylı şekilde

ortaya koymuştur (Rose, 1993; Peake & Pratt, 2017). Kaldı ki yukarıda detayları verildiği üzere son yirmi yılda kent hakkı literatürüne feminist katkılar oldukça fazladır.

Kent hakkı literatüründe feminist çalışmaların görmezden gelinmesi ve Henri Lefebvre'e referansla toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin giderilmesi taleplerinin kimlik ve farklılık hakkı ekseninde ele alınmakla sınırlandırılması, çalışmanın başında söz edilen tarihsel ve güncel durumun analizi ile gelecek tahayyülü arasındaki kapsayıcılık eksenindeki genişlemeyi/sıçrayışı yaratmaktadır. Tarihsel ve güncel durumun analizinde yer etmeyen toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri kısıtlı da olsa gelecek tahayyülünde kendisine- farklılık hakkı içerisinde- yer bulmaktadır. Feminist çalışmalar ise her ikisinde de kendisine yer bulamamaktadır. Oysa feminist çalışmalar ve argümanlar hakkıyla dikkate alındığında, yukarıda ayrıntıları verilen dramatik eşitsizlik biçimleri açığa çıkacak ve kent hakkı kavramının tüm bileşenlerinin talep edildiği görülecektir. Bu durumda talep edilen yalnızca gelecekte kent hakkının pratik edildiği diferansiyel mekânın bileşenlerinden biri olan farklılık hakkı değildir, onunla birlikte merkezîlik hakkı talep edilmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma Henri Lefebvre'in ortaya koyduğu kent hakkı kavramı ve onun etrafında gelişen literatürün kapsayıcılık iddiasını feminist bir perspektiften eleştirmiştir. Gerek feminist kent çalışmaları gerekse son yirmi yılda giderek artan feminist kent hakkı araştırmaları toplumsal cinsiyete dayalı ezilme ve kentten dışlanma biçimleri konusunda ayrıntılı analizler ve teorik tartışmalar ortaya koymalarına rağmen, kent hakkı literatürünün ana tartışma hatlarını kuran çalışmalarda feminist kent hakkı literatürüne yer verilmemektedir. Çalışma söz konusu görmezden gelmeyi kent hakkı konusunda tarihsel ve güncel durumun analizi ile gelecek tahayyülü arasındaki kapsayıcılık farkına dikkat çekerek, bu farkın hangi kavramlar ve tartışmalar yoluyla gerçekleştirildiğinin izini sürmüştür. Kent hakkı literatürünün ana referans (*canon*) çalışmalarında yalnızca 'ilgili' paragraflarda (i) nadiren kent hakkı konusunda feminist çalışmaların olduğunun belirtilmesi, (ii) ele alınan konu ekseninde kadınların deneyimlerine de (kısaca) yer verilmesi ve (iii) kent hakkı içerisinde kimlik ve farklılık hakkı konularını tartışmak üzere toplumsal cinsiyet konusuna yer verilmesi yoluyla

toplumsal cinsiyetin kısmîleştirildiği ve feminist argümanların ise görmezden gelindiği ortaya konmuştur.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin özellikle kimlik ve farklılık hakkı ekseninde tartışmaya dâhil edilmesi üzerine eğilimesi gereken konulardan biridir. Kent hakkı kavramı her zaman yurttaşlık ve demokrasi tartışmalarıyla ilişkili olmuştur. Bu ilişki günümüzde daha fazla mercek altına alınmakta ve geliştirilmektedir. Metinde referans verilen birçok isim-ki bunların yanına David Harvey, Neil Brenner, Don Mitchell vb., isimler eklenebilir- tartışmalarını küresel kapitalizmin sonuçlarıyla mücadele etmek üzere ulus temelli yurttaşlık fikri ve kazandırdığı hakların yetersizliği üzerine kurmaktadırlar. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin bu noktada dikkate alınmaya başlaması ve kimlik ve farklılık hakkı ekseninde tartışmaya dâhil edilmesinin sınırlılıkları gelecekte yapılacak çalışmalarda dikkate alınmalıdır.

Gerek Lefebvre'in mekânın üretimi konusunda geleceğin tahayyülü olarak ortaya koyduğu diferansiyel mekân- onun bileşenleri olan merkezîlik ve farklılık hakları- gerekse kent hakkı kavramı feminist toplumsal adalet düşüncesi ile uyumlu, kapsayıcı gelecek tahayyülleridir. Bu anlamda feminizm kent hakkına ihtiyaç duymaktadır. Fakat bundan daha önemli olan ise kent hakkının ve diferansiyel mekân düşüncesinin feminizme duyduğu ihtiyaçtır. Çünkü geleceğin kent toplumuna müdahale etme aracı olarak kent hakkı kavramının içi feminist, ırkçılık karşıtı, engelli ayrımcılığı karşıtı vb., talepleri içermediği, onları merkezine yerleştirmedeği sürece soyut ve genel bir söylem olarak kurduğu özgürlük düzeyine ulaşamayacaktır. Bunun için Henri Lefebvre'in farklılık hakkı konusunda söylediklerinden çok daha fazlasına ihtiyaç vardır. Tam da bu nedenle kent hakkı konusunda feminist araştırma ve argümanlar gerek tarihsel ve güncel durumun analizinde gerekse gelecek tahayyülünde gerçek anlamda dikkate alınmalıdır.

Extended Abstract

A Feminist Critique for an Inclusive Understanding of the Right to the City

This paper presents a critical feminist evaluation of the pretension of inclusivity of the right to the city literature. The concept of the right to the city, produced by Henri Lefebvre in his book *The Right to the City* (La Droit a La Ville), is a radical citizenship ideal arguing for the domination of the use value in the organisation of time and space, individualisation in collectivity, and a public life devoid of systematic injustices. Shedding light on capitalism and bourgeoisie representative democracy, Lefebvre analyses both the spatial and political exclusion of the working class from urban space and the production of contradictory spaces and practices as opposed to the commodification of urban space and social relations within capitalism. The main components of the right to the city- the right to participate and the right to appropriate- are produced by imagining a scenario in which the social practices and everyday lifestyles in these contradictory spaces dominate the urban space. Under such circumstances, the urban space would not be produced like a commodified object but would become an *oeuvre*, a state of art that is contradictory to the capitalist abstract space. Urban inhabitants, then, would not be alienated from their nature, urban space, and the nature itself.

The right to the city concept of Henri Lefebvre has become increasingly popular in recent decades. A significant body of literature has been produced studying the right to the city in relation to housing policies, planetary urbanization, urban movements, etc. Parallel to such interest, there has been a growing feminist right to the city literature in Turkey and other country contexts. Prior to taking a direct interest in the concept, feminist urban research has already exhibited the forms of gender-based inequality and exclusion in cities and urban life. Significant literature has already been accumulated in that field. For instance, feminist studies in Turkish literature have shown the dramatic exclusion of women from local politics as well as from the use of urban public spaces. International literature has

also provided a considerable body of research based on intersectionality, focusing on the issues of 'the right to demand rights', poverty, exclusion from the public sphere through sexual division of labour, unpaid work, etc.

The paper argues that despite the existence of such critical feminist literature, studies on the right to the city mainly focus on capitalism and class-based distinctions, partialise gender-based inequalities and ignore feminist knowledge. To reiterate, the right to the city is articulated on a historical analysis of capitalism and class relations, but it aims to interfere in the direction of capitalism in the future to establish a non-capitalist urban life. Therefore, although the main subject of the historical analyses is the working class, every urban dweller (except capitalists) has the right to the city. Here is a gap of inclusivity between the analysis of the past and the contemporary conditions of living and the imagination of the future, where it seems that the groups who are excluded from the analyses of the past and the contemporary conditions of living, suddenly are incorporated into the imagination of the future. Women, LGBTQ+ groups, racially discriminated people, and disabled people who may not necessarily find themselves within the historically oriented class-based analysis, may feel part of the right to the city demand.

A closer look at the main sources dominating the right to the city literature unveils the ways in which gender is partialised and feminist knowledge is ignored. In these main sources, the issue of gender-based inequalities and/or feminist research appear only in the 'related' paragraphs (i) when it is stated that there are feminist studies on the right to the city (almost solely referred to Fenster, 2005), (ii) adding women's experiences (shortly) into the discussions made at the particular paragraphs/pages, and (iii) to discuss the issues of identity and difference in relation to the right to the city. These patterns result in the partialisation of gender in the right to the city discussions and the ignorance of feminist knowledge on the right to the city and urban inequalities. The ways in which gender is added into the discussions of the right to the city through the concept of 'the right to difference' deserves particular attention. The right to difference is one of the two main components of the differential space, which is the imagination of the future urban space in which the right to the city is practised. The right to difference refers to the existence and exercise of maximal difference in urban space/life, unlike the minimal existence of difference in capitalist abstract space. The dominating studies

in the right to the city literature take gender into account- as an example of multiple identities urban dwellers have- when they refer to discussions on the right to difference. Even then, these studies almost solely use Henri Lefebvre's writings on the matter. Consequently, gender is partialised and feminist knowledge is ignored in the dominating right to the city literature.

This paper argues that for a thoroughly inclusive conceptualisation of the right to the city, gender-based inequalities, and feminist knowledge should be centralised within the right to the city literature. Feminist knowledge should be incorporated into the analyses of the history and the contemporary conditions of living as well as the imagination of the future, just co-living. Once feminist knowledge is properly taken into account, it can be clear that women do not only demand the right to difference but the other main component of the differential space too, which is the right to centrality.

Kaynakça/References

- Alkan, A. (1999). Özel alan- kamusal alan ayrımının feminist eleştirisi çerçevesinde kentsel mekân. *Tartışma Metinleri*, A.Ü. SBF Basımevi, 16, 1-30.
- Alkan, A. (2005). *Yerel yönetimler ve cinsiyet: Kadınların kentte görünmez varlığı*. Dipnot Yayınları.
- Attoh, K. A. (2011). What kind of right is the right to the city?. *Progress in Human Geography*, 35(5), 669-685. <https://doi.org/10.18740/S44K5V>
- Bakan, A. B. (2012). Marxism, feminism and epistemological dissonance. *Socialist Studies/Etudes Socialistes*, 8(2), 60-84. <https://doi.org/10.18740/S44K5V>
- Bastia, T. (2018). Transnational migration and the gendered right to the city in Buenos Aires. *Cities*, 76, 18-22. <http://dx.doi.org/10.1016/j.cities.2017.06.014>
- Bektaş Ata, L. (2021a). *Limontepe'de yaşamak, büyümek, beklemek: Kentsel dönüşüm öncesi bir mahalle anlatısı*. İdealkent Yayınları.
- Bektaş Ata, L. (2021b). Gecekondu kadınların kent hakkı: Kentlilik, katılım ve deneyim. https://rwi.lu.se/wp-content/uploads/2020/12/Rapor_gecekondu-kadinlarin-kent-hakki.pdf

- Brenner, N. (2004). *New state spaces: Urban governance and the rescaling of statehood*. Oxford University Press.
- Brenner, N. (Der.). (2014). *Implosions/explosions: Towards a study of planetary urbanization*. Jovis Verlag GmbH.
- Butler, C. (2012). *Henri Lefebvre, spatial politics, everyday life and the right to the city*. Routledge.
- Carstens, L., & Pasch, L. (2016). Feminist and intersectional perspectives on the right to the city. C. Mathivet (Der.). *Unweiling right to the city: Representations, uses and instrumentalization of the right to the city*. Citego.
- Cerit Mazlum, S. (2008). Yerel siyaset nedir?. *Kadınlarla ve kadınlar için yerel yönetim*. Ka-Der Yayınları, 27-40.
- Chau, H. S., Pelzelmayer, K. & Schwiter, K. (2018). Short-term circular migration and gendered negotiation of the right to the city: The case of migrant live-in care workers in Basel, Switzerland. *Cities*, 76, 4-11. <http://dx.doi.org/10.1016/j.cities.2017.04.004>
- Demirbaş, G. (2021). The place of honour code in middle-class women's leisure in high-security estates in Turkey. *Kadın/Woman 2000, Journal for Women's Studies*, 22(1), 25-40.
- Fenster, T. (2005). The right to the gendered city: Different formations of belonging in everyday life. *Journal of Gender Studies*, 14 (3), 217-231. <https://doi.org/10.1080/09589230500264109>
- Geniş Ş., & Köse Akkırman, D. (2020). Eşitsizlik mekânları olarak mahalleler ve kadınların kent hakkı. *Amme İdaresi Dergisi*, 53(1), 1-35.
- Goonewardena, K., Kipfer, S., Milgrom, R., & Schmid, C. (2008). *Space, difference, everyday life: Reading Henri Lefebvre*. Routledge.
- Göral, Ö. S. (2011). Kentsel dönüşüm projelerine muhalefet etmek: Kentsel muhalefetin cinsiyeti. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 44, 67-81.
- Hess, R. (2014). Henri Lefebvre ve mekân düşüncesi. H. Lefebvre (Der.) *Mekânın üretimi*. Sel Yayıncılık, 9-21. http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/kadin-meclislerinin-izlenmesi_sosyal-medya.pdf
- Kadın Adayları Destekleme Derneği (Ka-Der) (2020b). Kent Konseyi Kadın Meclislerinin İzlenmesi.
- Kadın Adayları Destekleme Derneği (Ka-Der), (2020a). 2019 Yerel seçimlerine toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden bakmak. https://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2020/12/KA.DER_Sivil-Dusun_Kitapcik.pdf

- Kaymaz, C. (2021). Henri Lefebvre'nin müdahaleleri: Kentsel haklara karşı kent hakkı. *Alternatif Politika*, 13(3), 758-789. <https://doi.org/10.53376/ap.2021.26>
- Leary-Owhin, M. E. & McCarthy, J. P. (2020). *The Routledge handbook of Henri Lefebvre, the city and urban society*, Routledge
- Lefebvre H. (2003a/1970). From the city to urban society. *Urban revolution*. University of Minnesota Press, 1-22.
- Lefebvre, H. (2003b/1990). From the social pact to the contract of citizenship (from Du Contrat de Citoyennette, 1990). S. Elden, E. Lebas ve E. Kofman (Der.). *Henri Lefebvre: Key writings*. Continuum Press, 238-255.
- Lefebvre, H. (2015). *Gündelik hayatın eleştirisi III: Moderniteden modernizme*. I. Ergüden (Çev.). Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (1996). *Writings on cities*. E. Kofman ve E. Lebas (Çev., Der.). Blackwell Publishers
- Lordoğlu, C. (2020). *İstanbul'da bekar kadın olmak*. İletişim Yayınları.
- Marcuse, P. (2009). From critical urban theory to the right to the city. *City*, 13(2-3), 185-197. <http://dx.doi.org/10.1080/13604810902982177>
- Marcuse, P. (2014). Reading the right to the city. *City*, 18(1), 4-9. <https://doi.org/10.1080/13604813.2014.878110>
- Mayer, M. (2009). The 'right to the city' in the context of shifting mottos of urban social movements. *City*, 13(2), 362-374. <https://doi.org/10.1080/13604810902982755>
- Merrifield, A. (2017). Fifty years on the right to the city. *The right to the city: A Verso report*. Verso Books.
- Metzger, J. (2007). *What would Jane say? City-building women and A tale of two Chicagos*, Lake Claremont Press.
- Negiz, N. & Uçer, N. (2012). Yerel siyasette seçil(e)meyen kadın: 2004-2009 Mart seçimleri düzleminde analitik bir inceleme. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 21(2), 1-23.
- Öner, R. V. & Osmanogulları, F. (2017). Kentli haklarına karşı şehir hakkı: Farklılıklar, benzerlikler ve eğilimler. *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)*, 8(11), 75-98.
- Peake, L & Pratt, G. (2017). Why women in cities matter. A. Bain ve L. Peake (Der.). *Urbanization in a global context*, Oxford University Press, 276-294.
- Purcell, M. (2003). Citizenship and the right to the global city: Reimagining the capitalist world order. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27 (3), 564-590. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.00467>

- Purcell, M. (2013). The right to the city: the struggle for democracy in the urban public realm. *Policy&Politics*, 43(3), 311-327. <https://doi.org/10.1332/030557312X655639>
- Rose, G. (1993). *Feminism & geography: The limits of geographical knowledge*. University of Minnesota Press.
- Samara, T. R., He, S., & Chen, G. (2013). *Locating right to the city in the Global South*. Routledge.
- Schmid, C. (2014). Networks, borders, differences: Towards a theory of the urban. N. Brenner (Der.). *New state spaces: Urban governance and the rescaling of statehood*. Oxford University Press, 52-67.
- Sezgin, S. (2019). Yerel siyasette kadın temsili: 31 Mart 2019 yerel seçimleri Kırklareli ili örneğinde bir değerlendirme. *T. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E- Dergi*, 8(2), 21-47.
- Shields, R. (1999). *Lefebvre, love and struggle: Spatial dialectics*. Routledge.
- Shields, R. (2001). Henri Lefebvre. A. Elliot ve B. S. Turner (Der.). *Profiles in contemporary social theory*, Sage Yayınevi, 226-237.
- Skeggs, Beverley. (2008). The dirty history of feminism and sociology: or the war of conceptual attritio. *The Sociological Review*, 56(4), 670-690. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2008.00810.x>
- Tsavdarolgou, C. (2020). The 'newcomers' right to the city: Producing common spaces in Athens and Thessaloniki, M. E. Leary-Owhin ve J. P. McCarthy (DER.). *The Routledge handbook of Henri Lefebvre, the city and urban society*, Routledge, 411-42.
- Tuncer S. (2015). Dışarı çıkmak: Özelden kamusal feminist bir saha hikayesi. *Moment Dergi*, 2(2), 30-58.
- Tuncer, S. & Demirci, R. (2021). Özel ile kamusal ekseninde Covid-19 pandemisi: Cinsiyetlendirilmiş gündelik kentsel mekân deneyimi ve kadınların güvenlik mesaisi. *İdealkent*, 1, 491-535.
- Watt, P. (2018). Gendering the right to housing in the city: Homeless female lone parents in post-Olympics, austerity East London. *Cities*, 76, 43-51. <http://dx.doi.org/10.1016/j.cities.2017.04.005>
- Wedel, H. (2001). *Siyaset ve cinsiyet: İstanbul gecekondularında kadınların siyasal katılımı*. İstanbul: Metis Yayınları.

Dr. Gökben Demirbaş lisans eğitimini Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde 2008 yılında, yüksek lisans derecesini Trakya Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalında 2012 yılında, doktora derecesini ise Glasgow Üniversitesi

Sosyoloji programında 2018 yılında tamamladı. Doktora tezi “Kentsel Türkiye’de Kadınların Serbest Zaman Deneyimleri: Karşılaştırmalı Mahalle Araştırması” başlığını taşımaktadır. Akademik ilgi alanlarını kent, toplumsal cinsiyet, sınıf ilişkileri ve serbest zaman deneyimleri oluşturuyor. Bu ilişki ve deneyimleri niteliksel araştırmalar yoluyla ve insanların deneyimlerini mekanlara gömülü olarak anlama imkânı veren araştırma tekniklerini kullanarak anlamayı hedefliyor. Halen Trakya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nde doktor öğretim üyesi olarak çalışıyor.

Dr Gökben Demirbaş completed her undergraduate degree at Marmara University Political Science and International Relations Department in 2008. She has a master’s degree from Trakya University Public Administration Department, graduated in 2012. She also holds a PhD degree from Glasgow University Sociology Department, graduated in 2018. Her thesis, entitled “Women’s Leisure in Urban Turkey: A Comparative Neighbourhood Study” focuses on the relationship between gender, class, leisure and space, everyday lives in urban neighbourhoods and social in/exclusion practices, which also form her broader academic interests. She researches these relations and experiences by utilising geographical research methods which allow us to get insights on how making sense of one’s experiences are embedded into the socio-spatial conditions. She is currently employed as lecturer in the Political Science and Public Administration Department at Trakya University (Turkey).

E-posta: gokbendemirbas@trakya.edu.tr

Teşekkür

Bu makalede sergilenen fikirlerin gelişimini İzmir Kent Hakkı Merkezi tarafından düzenlenen Kent Hakkı Okumaları grubu üyeleri ile yapılan düzenli okumalar ve tartışmalar desteklemiştir. Başta İzmir Kent Hakkı Merkezi kurucu üyeleri olmak üzere tüm okuma grubu üyelerine katkılarından dolayı teşekkür ederim.